

ÖNSÖZ

Bu kitap, bir ilim deryası olan insân-ı kâmil Hz. Niyâzî-i Mısırî'den yüksek makamda (cemü'l-cem) âyet ve hadislerin açıklamasıdır. Biz de bu âyet ve hadisleri onun yorumlarıyla idrak etmeye çalıştık. Âyet ve hadisleri daha da açtık, daha genelleştirdik. Bu kitap, gerçekten onun ne kadar derviş ve aynı zamanda ârif olduğunun en güzel delilidir. Her bir satırından Kur'ân'ın bir âyetini idrak etmek mümkün olan bu kitabı çalışmak, bize nasip oldu.

Bu ikinci kitapta Hz. Niyâzî-i Mısırî, onuncu ve on beşinci sofralar arasındaki sohbetlerini bize açıyor. Allah devamını tamamlamayı da nasip etsin.

Cemâlnur Sargut

10. SOFRA

Allah buyurmuştur: “Yaptığından sorulmaz.” (Enbiyâ, 23). Kadî Beyzâvî (k.s) şöyle demiş: “Azametinden, yetkisinin kuvvetinden, ulûhiyet ve zatî saltanatında tekliğinden dolayı yaptığından sorulmaz.” Gizli olmadığı üzere bu mânâdan zulüm kokusu geliyor. Çünkü eğer sormaktan korkmak, azametinden ve büyüklüğünün kuvvetinden ileri geliyorsa, o halde sormanın mümkün olduğunu, ancak azametinden dolayı sorulmadığını yahut Allah sormayı yasak ettiği için sorulmadığını söylemek lâzım gelir. Fakat bu fakirin zevkine göre yaptığından sorulmaz. Çünkü O, her şeyi hikmetiyle yapar. Ama bu hikmeti keşif ehlinde başkalarının aklı anlayamaz. Ne zaman ki Hak Teâlâ'nın, “Yaptığından sorulmaz.” hikmeti insanlara açılırsa ancak o zaman anlayabilirler, çünkü soru kalmaz ki. Zira O'nun hikmeti, bütün mahlûkatına olan rahmetini, sehâsını, keremini ve lütfunu eksiltmez. Şöyle ki: Allah Teâlâ mahlûkatı yaratmış, her şeyi tam yerli yerince koymuştur. Bir kul, Allah'ın fiillerinden kendi ilmine, zevkine ve tab'ına aykırı olan bir şeyi sormak isterse Allah Teâlâ onun basîret gözünü açar ve kul Allah'ın o şeydeki hikmetini görür. Bu sûretle kul, zarurî olarak kalbinden niçin, nasıl sorularını çıkarır ve artık ondan hayret etmez.

Onu yerine lâıyk görür. Artık hiçbir şeyin sinek kanadı kadar fazla yahut eksik tarafını dahi Rabb'ine sormayı kendine yakıştıramaz. Elbette bir hastalığın, bir kusurun, bir eksikliğin, bir fakirliğin, bir zararın, bir cehlin, bir küfrün kaldırılmasını doğru bulmaz. Allah'ın insanlara ezelde taksim ettiği rızkı, eceli, kudreti, aczi, taati ve masiyeti değiştirmeyi istemez. Eşyayı olduğu gibi görür. Bunların hepsini, içinde hiç zulüm olmayan, sırf adâlet ve eksiksiz sırf kemâl, hiç bozukluğu, eğriliği büğrülüğü olmayan tam doğru kabul eder. Her řer sandığının altında bir hayır vardır ve her zarar sandığı şeyin sonunda bir fayda vardır. Bir zaman zulmetin kapladığı bir şeyi, başka bir zaman nur kaplar. Allah cömert, kerim ve merhametlidir. Yaratıklarına asla cimrilik etmez. Onların yararına olan bir şeyi kendine alıkoymaz. İşte bu, ikinci bir soru daha meydana çıkarır ki, keřf erbâbı bunu sormaktan ve buna cevap vermekten men edilmişler, bilginler bunda hayrete dūřmūřlerdir.

“Bizi buna ileten Allah'a hamdolsun. Allah bize hidâyet etmeydi, biz hidâyete eremezdik.” (A'râf, 43). *“Muvaffakiyetim Allah'a bağlıdır.”* O'na yapışırım.¹

“Diyor cânâna can niçin bütün âlem esîridir. Niçin uşşâkına (âşıklar) cevr ü ceşâ zevk-ı elifindir. Niçin rahat duran kalbe celâl etmekte sin âyâ (acaba). Niçin kan ağlayan gözler senin şevk-ı celîlidir. Diyor cânan niçin yok fi'lime hiçbir suâl olmaz. Cihâna can veren ben, o nasıl cânâna kul olmaz.

1 Niyâzi-i Mısri, İrfan Sofraları, s. 38-40.

Cefâ verdimse uşşâka cefâdan çok safâ verdim. Celâlimden yanan kalbde cemâlim hiç nihân (gizli) olmaz. Figân u âh-ı sûzândır benim aşkım, budur zevkim. Benim derdimle her kim ağlasa yansa fenâ bulmaz. Ebeddir Hak yolu Ken'ân sükût olsun sana tevhid Hudâ'nın aşkını buldun ise bil hiç niçin olmaz."²

Bu mealde *Mesnevî*'de buyuruluyor ki,

"Mûsâ (a.s) dedi ki: 'Ey soru hesap günü olan kıyâmetin sahibi Rabb'im! Bir şeyi güzel bir şekilde yapıyorsun, yaratıyorsun, sonra tutup onları yıkıyorsun, bozuyorsun. Erkek olsun, dişi olsun, cana canlar katan güzeller yaratıyorsun, sonra da onları öldürüyorsun, yıkıyorsun; neden böyle yapıyorsun Rabb'im?' Cenâb-ı Hak buyurdu ki: 'Yâ Mûsâ! Biliyorum ki, sen bu soruyu inkârdan, gafletten yahut da hevâ ve hevesine uyduğun için sormuyorsun. Yoksa hoş görmez, edebe sokardım, azap ederdim; bu soru yüzünden seni incitirdim. Fakat sen bizim işlerimizdeki hikmeti, sonsuzluk sırrını anlamak istiyorsun. Böylece de bunu halka duyurmak, her ham kişiyi pişirmek, öldürmek istiyorsun. Bu hikmeti sen de biliyorsun, biliyorsun ama işi halka anlatmak için soruyorsun. Çünkü bu soru ilmin yarısıdır. Hiç bilmeyen, bu bilgiden dışarda kalan herkeste, bu soruyu sorma gücü yoktur. Gül de diken de topraktan ve sudan yetiştiği gibi soru da, cevap da bilgiden doğar. Tatlı bir meyve de, acı Ebû Cehil karpuzu da nemden, rutubetten hâsıl olduğu gibi, sapıklık da, doğru yolu buluş da bilgisizlikten meydana gelir. Nefret de, sevgi de tanıdık bir kimseye karşı duyulur. Hastalık da, sağlıklı ve güçlü olmak da, yediğimiz gıdalardan meydana gelir.' Cenâb-ı Hak buyurdu ki: 'Ey akıllı Mûsâ, mademki sordun, gel de cevabını dinle. Ey Mûsâ! Sen

2 Ken'an Rifâî, *İlâhiyât-ı Ken'an*, s. 179.

yere bir tohum ek de, bunun sırrını anla ve insafa gel.’ Mûsâ ekin ekti. Ekin bitti, yeşerdi, başaklandı, güzel, düzgün bir hâle geldi. Orağı aldı, ekini biçti. O sırada gaybdan, gizli âlemden kulağına bir ses geldi. Cenâb-ı Hak buyurdu ki: ‘Yâ Mûsâ! Niçin ekin ekiyorsun? Yetişince, olgunluğa ulaştınca, onu biçiyorsun...’ Mûsâ ‘Yâ Rabbi!’ dedi. ‘Burada buğday da var saman da. Onun için biçiyorum. Buğday saman anbarına lâyük değildir. Saman da buğday anbarında çürür, yok olur gider. Bu ikisini birbirine karıştırmak hükmüne uymaz, onları eleyip ayırmak gerek.’ Cenâb-ı Hak buyurdu ki: ‘Yâ Mûsâ! Sen bu bilgiyi kimden öğrendin de onunla harman meydana getirdin?’ Hz. Mûsâ dedi ki: ‘Yâ Rabbi! Bu ayırt etmeyi bana sen verdin.’ Cenâb-ı Hak da buyurdu ki: ‘O halde nasıl olur da bende ayırt etme bulunmaz? Allah’ın yarattığı kullar arasında tertemiz ruhlar da var, günah tozlarına bulanmış ruhlar da var. Balçığa batmış sedef durumunda olan bedenlerin de hepsi bir değildir, birinde inci var, öbüründe boncuk. Buğdayları nasıl samandan ayırmak gerekse, bu iyi ve kötü ruhları da birbirinden ayırt etmek gerek. Bu cihan halkı, bu insanlar hikmet hazineleri gizli kalmassın, meydana çıkarılsın diye yaratılmışlardır.’ Cenâb-ı Hak, ‘Ben gizli bir hazine idim.’ diye buyurdu. Bunu duy da kendinde bulunanı gizleme, onu maddî varlığından ayırt et. Uğraş, meydana çıkar.’”³

Allah’ın ulûhiyeti zat mertebesidir, ama zat mertebesi ikilik gerektirir. Çünkü ilâhlık, ilâh ve ilâh edileni gerektirir. Fakat Allah’ın zât-ı ilâhîsinde ikilik olmadığından bu iki zat arasında fark vardır. İbn Arabî şöyle buyuruyor: Ulûhiyet zat mertebesidir, tapan ve tapılan birbirini talep eder, ama Allah’ın sonsuz zâtında birlik vardır. Ulûhiyette yaratılmışlık varken Allah’ın zât-ı ilâhîsinde yaratılmışlık söz konusu değildir.

3 Mevlânâ, *Mesnevî Tercümesi*, c. 4, s. 598-600 beyit 3001-3029.

Bu yüzden ulûhiyet makamı Allah makamı (Allah'ın bütün isimlerinin toplamı, sonsuz zâtının adı isimsizdir, bazen Süphan diye anılır) olarak isimlendirilmiştir. Ulûhiyet zat ve yaratılmışlar arasında berzaktır. Yaratıklarda yayılan güzel isimlerin hepsidir. Ceberut mertebesinde olduğundan, bir yanı âleme, bir yanı zâta bakar. Bu yüzden çok sûretlere girebilir. Onun âleme dönük yüzü halkın sûretlerinde tecellî eder. Zâta dönük bir yüzü olduğundan da onun vâsıtasıyla zat gözüktür.

Yaratılmışlar zâtı onun ilâhlığı yönünden tanıyabilirler. Zat da ulûhiyet sayesinde yaratılmışlar üzerinde hükmünü icra eder. İbn Arabî, “İbâdet edilen şeylere sövmeyiniz.” buyuruyor. Çünkü Allah'ın ulûhiyet sıfatı ibâdet ettiğimiz şeye sirayet eder ve o da varlığını sürdürür. Ulûhiyet sıfatı olmasaydı tapılan hiçbir şeyin varlığını sürdürmesi mümkün olamazdı. Buradan anlaşılıyor ki, kim neye tapıyor ve ibâdet ediyorsa orada Allah'ın bir ismini gördüğü için ona tapar, fakat kendi farkında değildir. Bu sofran anlatıyor ki, Allah'ın zâtî saltanatının teklifi ve ulûhiyetteki tecellîsi dolayısıyla her yaptığında Hak tecellî eder. Bu yüzden de yaptığında haksızlık söz konusu olamaz. Fakat bunu ancak îman edenler anlayabilir. Kalbî îman olmadıkça aklî îman hâdiselerdeki hakîkati idrak edemez.

İbn Arabî îmanı kalbin bilinmeyi tasdiki olarak açıklar. İmanın iki anlamı olduğunu söylerken, ilk anlamını genel tasdik, yani kulun her şeye îman etmesi olarak açıklar. Bu durumda kul Hakk'a îman ediyorsa mümin, Allah'ı inkâr ediyorsa kâfir olarak isimlendir ki, her ikisinde de îman vardır. Çünkü Allah bir grup hakkında “Onlar bâtıla îman etmişler ve Hakk'ı inkâr etmişlerdir” buyurduğuna göre,

inkârı ve îmanı her ikisine de giydirmiştir. Hanîf anlayışına göre îman (Allah'a inanıp dine göre yaşayanlar), Allah'ın nurudur ve özelliği O'nun katından gelen her şeyi kabul etmektir. Bu nur kulun kalbinde bulunur ve onu güvene ulaştırır. Şu halde îman müşâhededen önce ve sonra tasdik ve tasdike istidatlı olmaktır. İbn Arabî, "Kul bu nur sayesinde Hak'tan gelen hüküm ve din gibi şeyleri kabul eder." der ve îman sahibinin Rahmân'ın gazâbından emin olmasını sağlar. Başka bir tarifile îman; akla, işitmeye ve keşfe dayanan bir delilin desteği olmaksızın kabullenmektir. Bu tür insanları Allah "*Onlar Allah'ın kalplerine îman yazdığı kimselerdir.*" (Mücâdele, 22) diyerek anmıştır.

İbn Arabî şöyle buyuruyor: "Biz Peygamber'in getirdiği her şeye îman edenleriz. İmanı önce anamı babamı taklit ederek aldım, ama îmanıma göre amel ettim. Tâ ki Allah kalp gözümü ve hayalimi açtı. Artık hakîkat benim için görülür, taklit sayesinde tahayyül edilen hüküm de mevcut hâle gelir oldu. Şimdi söylediğim ve yaptığım şeyi kendi inancım ve görmem nedeniyle değil, Hz. Peygamber'in sözüne dayanarak söylemeye ve yapmaya devam ediyorum. Artık îman ve müşâhede arasında bir yoldayım. Kâmil ise müşâhede zevkini alır ama müşâhededen dolayı kendinde bir varlık görmez, îmandan ayrılmaz, müşâhedenin etkisi onda yoktur." Buradan anlaşılıyor ki kul birçok mucize görebilir ama bunun Allah'ın bir lütfu olduğunu ve kendinde böyle bir kabiliyet olmadığına îman etmiyorsa kulluğu düşer. İbn Arabî, "İman kalbin istikrara kavuşması ve nefsin dinginliğidir." der. Hatta kul önce puta, güneşe, aya, ateşe yönelse de -ki bu âyette, kul şaşırmıştır diye anlatılır- eğer niyeti iyi ise Allah onun iyi niyetini bildiğinde kalbinde hidâyet nuru

yayar, kalp istikrara kavuşur, nefis tatmin olur. Bu durumda sorular ortadan kalkar.

Özetlersek îman güneşe benzer, o perde olmadan kalp gözüne vurur. Bu duruma sûfi lügatinde “keşf sabahının doğması” denir. Ayne’l-yakîn (görme) makamıdır. Ama îman güneşiyle kalp gözü arasına gaflet ve arzu perdeleri girdiğinde aydınlanma eksilir. Perdeler ve arzular kalktığına nefis dinginleşir, uzuvlar ibâdete yatkınlaşır. Bu hâl, Allah’ın sevdiğine ve dostlarına, velilerine hediyesidir. Demek ki îmanı olmayan kişi için “*Yaptığından sorulmaz.*” âyeti, içinde zulüm kokusu gizler.

Bu durumda zulüm ve adâlet kavramlarına bakarsak adâlet kelimesinin meyil anlamına geldiğini görüyoruz. Öyleyse Hak’tan ayrılmak zulüm, Hakk’a yönelmek adâlettir. Zat hüviyeti bakımından ulûhiyet mertebesinde olmakla hak sahibidir. Zâtın teklîğinden ulûhiyete doğru yöneldiği bilinir. İşte bu yönelişe adâlet denilir. Bunu tapan talep etmiştir. Hak sahibine hak ettiğini verene âdil, vermeye ise adl denir. Demek ki Hak yarattıklarını hak ile yaratmış ve onlara hakkını vermiştir.

“Firavun Mûsâ’ya sordu: ‘Rabb’in kimdir yâ Mûsâ?’ Mûsâ cevap verdi: ‘Bizim Rabb’imiz öyle bir Allah’tır ki her şeye kendi hilkatinin icâbını verdi, sonra o işin yapılması ona sırât-ı müstakîm oldu ve o işi yapmak için o kimseyi bu şeye ısmarladı, hidâyet eyledi.”

Allah âlemi kendi sûretine göre yaratıp âdil olmuştur. Zâtından imkân (olabilirlik) mertebesine yönelmiştir. Başka bir deyişle, sabitliğinden dışta var oluş mertebelerine meyletmiştir. Bu meyilden varlıklar zuhur etmiştir ki, işte bunun

adı adâlettir. İbn Arabî adâleti istikamet in ta kendisi olarak adlandırır. Bu durumda ağacın yaratılışı dolayısıyla dalları birbirine girmiş olsa da eğik ve meyilli oluşlarının adı düzgünlüktür. Çünkü yaratılışı böyle olmayı gerektirir.

Zulüm, bir şeyi yerli yerine koymamak, yani bir şeye hakkını vermemek mânâsına gelir. Hakların sahibi Allah olduğuna göre O'nun zulüm vasfı yoktur. Zîra Allah şöyle buyurmuştur: “*Ben kullarıma zulmeden değilim.*” (Kâf, 29), “*Onlar kendilerine zulmediyorlardı.*” (Bakara, 57).

Kâşânî, *Tasavvuf Sözlüğü*'nde adâlet kavramını şu âyetle açıklar: Hicr, 85' de “*Allah şöyle buyurmuştur. Gökleri, yeri ve arasındakileri ancak hak ile yarattık.*” Gerçek insanlık Hakikat-i Muhammedî'dir. O hakikatlerin hakikati ve ahadiyetü'l-cem mertebesidir. Bu gözle bakılacak olursa adâletin kelime anlamı Allah'ın yükselttiği yüce ahlâktır. Allah şöyle buyurmuştur: “*Kuşkusuz sen pek büyük bir ahlâk üzeresin.*” (Kalem, 4).

Buradaki ahlâk kavramı Kur'ân-ı Kerîm demektir. Çünkü adâlet Kur'ân-ı Kerîm ile ahlâklanmak demektir. *Kâşânî Sözlüğü*'nde âdil ise bütün erdemleri üzerinde toplayan kişi olarak tarif edilir. İnsanda ortaya çıkan bütün fiiller üç temel kuvvetle ortaya çıkar: İlki akl-ı nâtık, ikincisi şehvet ve üçüncüsü gazap. İnsanın yetkinliği şehvet ve gazâbı iyiye ve doğruya yöneltecek şekilde kullanması şeklinde zuhur eder. Bunun olabilmesi için kişinin orta yolda olması gerekir. Hz. Peygamber (s.a.s) “*İşlerin en hayırlısı ortasıdır.*” buyururken, bu üç kuvvette ifrat ve tefrite kaçmamayı tavsiye eder. Demek ki kul açısından adâlet sırât-ı müstakîmde olmak, ifrat ve tefrite kaçmamaktır. Allah tarafından adâlet ise hâdi-